

EUROPOS TARYBOS MINISTRŲ KOMITETAS

Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“

*(Priimta 952-ame Ministrų Komiteto ministrų
pavduotojų posėdyje 2006 m. sausio 11 d.)*

Ministrų Komitetas, vadovaudamasis Europos Tarybos Statuto straipsniu 15.b,

Atsižvelgdamas į Europos konvenciją dėl žmogaus teisių ir teismų praktiką Europos žmogaus teisių teisme;

Taip pat atsižvelgdamas į Europos komiteto dėl kankinimų ir nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo prevencijos nuveiktą darbą ir ypač į standartus, kurie buvo suformuoti jo specialiuose pranešimuose;

Pabrėždamas, kad niekam negali būti atimta laisvė, išskyrus tik kaip kraštutinė priemonė, vykdoma vadovaujantis įstatimų nustatytais procedūromis;

Akcentuodamas laisvės atėmimo bausmių vykdymą ir kalinių priežiūros būtinybę, pagal saugumo, apsaugos ir disciplinos reikalavimus, sudarant kalėjimuose sąlygas, kurios nežeistų žmogiško orumo ir pasiūlytų prasmingą užsiėmimą bei kalinių pataisos programas, tuo pačiu rengiant juos reintegracijai į visuomenę;

Atsižvelgdamas į Europos Tarybos šalių narių tęsiamą kalėjimų politikos bendrų principų atnaujinimo ir apžvalgos svarbą;

Be to, atsižvelgdamas į tai, kad šių bendrų principų apžvalga praplės tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje;

Pažymėdamas žymius socialinius pokyčius, kurie lėmė žymius pokyčius baudžiamojoje srityje Europoje per paskutinius du dešimtmečius;

Dar kartą patvirtindamas standartus, kurie yra Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose, susijusiose su bausmių vykdymo politika ir praktika, konkrečiai Nr. R (89) 12 „Dėl mokslo kalėjime“, Nr. R (93) 6 „Dėl įkalinimo ir kriminologinių aspektų, susijusių su užkrečiamomis ligomis, įskaitant AIDS, ir kitomis sveikatos problemomis, kontrolės kalėjimuose“, Nr. R (97) 12 „Dėl personalo, susijusio su sankcijų ir priemonių vykdymu“, Nr. (98) 7 „Dėl etinių ir organizacinių sveikatos apsaugos aspektų kalėjimuose“, Nr. (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos didėjimo“, Rec (2003) 22 „Dėl lygtinio paleidimo“, Rec (2003) 23 „Dėl kalėjimų administracijos prižiūrimum kalinių, nuteistų iki gyvos galvos ir ilgam terminui“;

Turint omenyje Jungtinių Tautų Standartines minimalias elgesio su kaliniais taisykles;

Atsižvelgdamas į tai, kad reikia iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti Ministrų Komiteto rekomendaciją Nr. R (87) 3 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ tam, kad jose atsispindėtų pokyčiai, kurie įvyko baudžiamojoje srityje, nuosprendžių praktikoje ir bendrame Europos kalėjimų valdyme,

Rekomenduoja šalių narių vyriausybėms:

- vadovautis savo įstatymų leidyboje, politikoje ir praktikoje taisyklėmis, esančiomis šios rekomendacijos priede, kurios pakeičia Ministrų Komiteto rekomendaciją Nr. R (87) 3 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“;
- užtikrinti, kad ši rekomendacija ir jos teksto komentaras būtų išversti ir platinami kiek įmanoma plačiau, ypač tarp teisminės valdžios, kalėjimų personalo ir atskirų kalinių.

Rekomendacijos Rec (2006) 2 priedas

I dalis

Pagrindiniai principai

1. Su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, turėtų būti elgiamasi taip, kad būtų užtikrinta pagarba jų žmogaus teisėms.
2. Asmenims, iš kurių atimta laisvė, paliekamos visos teisės, kurios nėra teisiškai atimamos paskyrus laisvės atėmimo bausmę arba kardomąjį kalinimą.
3. Asmenims, iš kurių atimta laisvė, turėtų būti taikomi minimaliai būtini ir atitinkantys paskirtą bausmę apribojimai.
4. Kalinimo sąlygos, kurios pažeidžia žmogaus teises, negali būti pateisinamos finansavimo trūkumu.
5. Gyvenimas kalinimo įstaigoje turėtų kiek įmanoma labiau priartėti prie pozityvių gyvenimo visuomenėje aspektų.
6. Visas kalinimas turėtų vykti taip, kad asmenys, kuriems buvo apribota laisvė, galėtų lengviau integruotis į laisvą visuomenę.
7. Turi būti skatinamas bendradarbiavimas su socialinėmis tarnybomis ir kiek įmanomas didesnis pilietinės visuomenės įsitraukimas į kalėjimo reikalus.
8. Kalinimo įstaigų personalui, atliekančiam svarbią valstybinę tarnybą, turėtų būti sudarytos tokios darbo sąlygos, kurios atitiktų aukštus nuteistųjų priežiūros standartus.
9. Visi kalėjimai turi būti nuolatinio valstybinių inspekcijų ir nepriklausomo stebėjimo objektas.

Apimtis ir taikymas

- 10.1. Europos kalinimo įstaigų taisyklės taikomos asmenims, kurie teismo sprendimu buvo įkalinti, ir asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu.
- 10.2. Iš esmės suimtieji teismo sprendimu ir nuteistieji laisvės atėmimu turėtų būti laikomi kalėjimuose, tai yra tam tikrose institucijose, skirtose šių dviejų kategorijų kaliniams.
- 10.3. Taisyklės taip pat yra taikomos:
  - a. asmenims, kurie gali būti laikomi kalėjime dėl kitų priežasčių; arba
  - b. asmenims, kurie yra teismo sprendimu suimti, ar nuteistiesiems, kurie dėl kokių nors priežasčių gali būti laikomi kur nors kitur.
- 10.4. Visi asmenys, uždaryti kalėjimuose ar įkalinti, kaip nurodyta Taisyklių 10.3. paragrafo b punkte, yra laikomi kaliniais.
  - 11.1. Vaikai iki 18 metų neturėtų būti laikomi kalėjimuose, skirtuose suaugusiems, o laikomi specialiai jiems skirtose įstaigose.
  - 11.2. Jei, nepaisant to, vaikai yra laikomi tokiuose kalėjimuose, turi būti sudarytas specialus jų laikymo reglamentavimas, kuris atitiktų jų statusą ir poreikius.
  - 12.1. Asmenys, turintys psichinių susirgimų, ir tie, kurie dėl savo psichinės būklės negali būti įkalinti, turi būti laikomi specialiai tam skirtose įstaigose.
  - 12.2. Jei, nepaisant to, šie asmenys yra laikomi kalėjimuose, turi būti sudarytas specialus jų laikymo reglamentavimas, kuris atitiktų jų statusą ir poreikius.

13. Šios taisyklės turėtų būti taikomos nešališkai, be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinės ar kitokios nuomonės, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinėms mažumoms, turto, gimimo ar kitos priežasties.

II dalis

Kalinimo sąlygos

Priėmimas

14. Nė vienas asmuo negali būti priimtas į įstaigą be galiojančio, nacionalinius įstatymus atitinkančio teismo sprendimo.

15.1. Informacija, kuri turi būti nedelsiant užfiksuojama priimant kiekvieną kalinį:

- a. informacija apie kalinio tapatybę;
- b. įkalinimo priežastys bei teisinis pagrindas;
- c. priėmimo diena ir valanda;
- d. kalinio asmens daiktų, kurie turėtų būti saugomi pagal šių Taisyklių 31 paragrafą, aprašas;
- e. visos matomos traumos ir nusiskundimai apie ankstesnį blogą elgesį su juo;
- f. bet kokia informacija apie kalinio sveikatą, kuri yra tiesiogiai susijusi su jo paties ir kitų kalinių gera fizine ir psichine savijauta, užtikrinant medicininį konfidencialumą.

15.2. Priimant kalinius, jiems turėtų būti suteikta informacija pagal šių Taisyklių 30 paragrafą.

15.3. Iš karto po kalinio įkalinimo priėmimo patvirtinimo turi būti vadovaujama šių Taisyklių 24.9 paragrafu.

16. Kiek įmanoma greičiau po priėmimo:

- a. informacija apie kalinio sveikatą priėmimo metu turėtų būti papildyta gydytojui atlikus medicininį patikrinimą pagal šių Taisyklių 42 paragrafą;
- b. būtinas kalinio apsaugos lygis turėtų būti nustatytas pagal šių Taisyklių 51 paragrafą;
- c. galima grėsmė, kurią kalinys kelia, turėtų būti nustatyta pagal šių Taisyklių 52 paragrafą;
- d. bet kokia informacija apie kalinio socialinę situaciją turi būti įvertinta tam, kad už tai atsakingas personalas imtųsi priemonių ir būtų patenkinti kalinio poreikiai; ir
- e. nuteistiesiems turėtų būti taikomos programos pagal šių Taisyklių VIII dalį.

Skirstymas ir apgyvendinimas

17.1. Kaliniai pagal galimybes turėtų būti paskiriami atlikti bausmę į tas įstaigas, kurios yra arčiau jų gyvenamųjų arba reabilitacijos vietų.

17.2. Skirstant kalinius į skirtingas įstaigas, turėtų būti atsižvelgta į besitęsiančius nusikaltimų tyrimus, saugumo ir apsaugos reikalavimus bei į poreikį suteikti visiems nuteistiesiems tinkamą režimą.

17.3. Kaliniai turėtų būti konsultuojami, kiek tai įmanoma, apie jų pradinį paskirstymą ir apie bet koki tolesnį perkėlimą iš vienos įstaigos į kitą.

18.1. Kaliniams skirtų patalpų, ypač miegamųjų, būklė turi užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir, kiek įmanoma privatumui, bei atitikti sveikatos ir higienos reikalavimus, turi būti skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač gyvenamos patalpos plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai.

18.2. Visose vietose, kuriose kaliniai gyvena, dirba ar susirenka:

- a. langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui, sukonstruoti tokiu būdu, kad būtų vėdinama, išskyrus patalpas, kuriose yra tinkamos oro kondicionavimo sistemos;
- b. dirbtinis apšvietimas turi atitikti nustatytus techninius standartus; ir
- c. turi būti įrengta aliarmo sistema, kuri leistų kaliniams nedelsiant susisiekti su personalu.

- 18.3. Specifiniai minimalūs reikalavimai anksčiau minėtais klausimais, aprašytais šio paragrafo 1 ir 2 punktuose, turėtų būti įteisinti šalies įstatymuose.
- 18.4. Šalies įstatymuose turi būti numatyti mechanizmai, kurie užtikrins, kad šie minimalūs reikalavimai nebus pažeidžiami dėl kalėjimų perpildymo.
- 18.5. Paprastai naktį kalinius reikia laikyti atskirose kamerose, išskyrus atvejus, kai apgyvendinimas kartu su kitais kaliniais yra pageidautinas.
- 18.6. Kaliniai kartu gali būti laikomi tik jei yra tinkamos sąlygos ir kaliniai gali sugyventi vienas su kitu.
- 18.7. Jei kaliniai apgyvendinami kartu su kitais kaliniais, tai, pagal galimybes, jie turėtų turėti pasirinkimą.
- 18.8. Sprendžiant kalinių apgyvendinimo tam tikrose įkalinimo įstaigose ar konkrečiose įstaigos sekcijose klausimus, būtina atsižvelgti į atitinkamus kalinimo reikalavimus:
- a. neteisti kaliniai laikomi atskirai nuo nuteistų kalinių;
  - b. vyrai laikomi atskirai nuo moterų;
  - c. jauni amžiaus suaugę kaliniai laikomi atskirai nuo vyresniojo amžiaus kalinių.
- 18.9. Išimtys gali būti taikomos atsižvelgiant į atskiro kalinimo reikalavimus, išvardytus 8 paragrafe, tam, kad kaliniams būtų leista dalyvauti kartu organizuotose veiklose. Tačiau šios grupės visada turėtų būti atskiriamos nakties metu nuo kitų kalinių, išskyrus atvejus, kai jie sutinka būti laikomi kartu ir jei, kalėjimo vadovybės manymu, tai būtų naudinga visų su tuo susijusių kalinių labui.
- 18.10. Visų kalinių apgyvendinimo vietose turėtų būti minimalios saugumo priemonės, adekvačios kalinių pabėgimo arba savęs ir kitų žalojimo rizikai.

Higiena

- 19.1. Visos įstaigos patalpos visą laiką turi būti švarios ir tinkamai prižiūretos.
- 19.2. Priimant kalinius į kalėjimą, kameros ar kitos patalpos, kur jie apgyvendinami, turėtų būti švarios.
- 19.3. Kaliniai turi turėti galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir užtikrintų privatumą.
- 19.4. Turi būti įrengta tinkama įranga tam, kad kiekvienas kalinys galėtų prausti klimatines sąlygas atitinkančioje temperatūroje, jei įmanoma, kiekvieną dieną, tačiau ne rečiau kaip du kartus per savaitę (arba dažniau, jei reikalinga) tam, kad būtų užtikrinti higienos reikalavimai.
- 19.5. Kalinių asmeninius daiktai, drabužiai bei miegamosios vietos turi būti švarūs ir tvarkingi.
- 19.6. Kad kaliniai laikytųsi švaros, įstaigos vadovybė turėtų aprūpinti juos tualetu reikmenimis bei valymo priemonėmis ir medžiagomis.
- 19.7. Moterys turi būti aprūpintos specialiomis higienos priemonėmis.

Drabužiai ir patalynė

- 20.1 Kaliniai, neturintys nuosavų tinkamų drabužių, turi būti aprūpinami rūbais, atitinkančiais klimata.
- 20.2. Tokie drabužiai jokių būdu negali žeišti kalinių savigarbos.
- 20.3. Visi drabužiai turi būti geros būklės ir prireikus pakeičiami.
- 20.4. Kai kaliniai gauna leidimą išeiti už įstaigos ribų, iš jų neturi būti reikalaujama dėvėti tokius drabužius, kurie išskirtų juos kaip kalinius.
21. Kiekvienas kalinys turi turėti atskirą lovą bei atskirą tinkamą patalynę, kuri turi būti gerai prižiūrima ir pakankamai dažnai keičiama, kad būtų švari.

Maitinimas

- 22.1. Kiekvienam kaliniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį.
- 22.2. Reikalavimai maitinimui, įskaitant jo minimalų energijos ir proteinų kiekį, turėtų būti apibrėžti šalies įstatymuose.
- 22.3. Maisto paruošimas ir pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus.
- 22.4. Kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus.
- 22.5. Kiekvienam kaliniui visuomet turi būti prieinamas geriamasis vanduo.
- 22.6. Praktikuojantis gydytojas ar kvalifikuota medicinos sesuo turi paskirti dietą konkrečiam kaliniui, kai tai yra reikalinga dėl jo sveikatos.

Teisinė konsultacija

- 23.1. Visi kaliniai turi teisę į teisinę konsultaciją, ir įkalinimo įstaigos vadovybė turi sudaryti jiems tinkamas sąlygas ją gauti.
- 23.2. Kaliniai gali konsultuotis bet koku teisiniu klausimu su pasirinktu teisininku, taip pat ir už savo pačių lėšas.
- 23.3. Ten, kur yra nustatyta nemokamos teisinės pagalbos tvarka, kalėjimų vadovybė turi apie tai informuoti visus kalinius.
- 23.4. Konsultacijos ir kitas bendravimas, įskaitant susirašinėjimą teisiniais klausimais tarp kalinių ir jų konsultantų, turi būti konfidencialūs.
- 23.5. Išskirtiniais atvejais teismo įgaliojimu gali būti sankcionuoti apribojimai tokiam konfidencialumui, norint užkardyti rimtus nusikaltimus ar rimtus įkalinimo įstaigos saugumo ir apsaugos pažeidimų padarymą.
- 23.6. Kaliniams turi būti leidžiama susipažinti arba leista turėti dokumentus, susijusius su jų teisinėmis procedūromis.

Ryšys su išorės pasauliu

- 24.1 Kaliniams turi būti leidžiama kiek galima dažniau susirašinėti bei bendrauti telefonu ar kitokiomis ryšio priemonėmis su giminėmis, kitais asmenimis ir įvairių organizacijų atstovais bei pasimatyti su šiais asmenimis.
- 24.2. Jei reikia, bendravimas ir pasimatymai gali būti apribojami ir stebimi atliekant nusikaltimų tyrimus, tinkamai tvarkai, saugumui ir apsaugai palaikyti, dėl nusikaltimų prevencijos ir dėl nusikaltimų aukų apsaugos, bet tokie apribojimai, tarp jų ir teismo skirti tam tikri apribojimai, nepaisant to, turėtų leisti minimalius priimtinius kontaktus.
- 24.3. Šalies įstatymas turėtų aiškiai nustatyti šalies ir tarptautines organizacijas ir atstovus, su kuriais kaliniams bendravimas nebūtų ribojamas.
- 24.4. Kalinių pasimatymai turi būti organizuojami taip, kad leistų kiek tai yra įmanoma geriau kaliniams palaikyti ir tęsti santykius su šeimos nariais.
- 24.5. Kalėjimo valdžia turėtų padėti kaliniams palaikyti adekvačius kontaktus su išoriniu pasauliu ir suteikti jiems tinkama paramą šiems kontaktams palaikyti.
- 24.6. Kaliniui turi būti iš karto pranešama apie bet kurio artimo giminaičio mirtį ar sunkią ligą.
- 24.7. Kaliniui, jei tai leidžia aplinkybės, vienam ar su apsauga turėtų būti leidžiama laikinai išeiti tam, kad aplankyti sergantį giminaitį, dalyvauti laidotuvėse ar dėl kitų humaniško priežasčių.
- 24.8. Kiekvienas kalinys turi turėti teisę iš karto pranešti savo šeimos nariams apie jo įkalinimą, perkėlimą į kitą instituciją bei apie bet kokią sunkią ligą ar patirtą traumą.
- 24.9. Kalėjimo valdžia turi iš karto pranešti kalinio sutuoktiniui ar partneriui, jei jis yra susituokęs, arba artimiausiam giminaičiui, arba kalinio iš anksto nurodytam asmeniui apie jo uždarymą į

kalėjimą, mirtį, sunkią ligą ar traumą bei apie perkėlimą į kitą įstaigą ar į ligoninę, išskyrus tuos atvejus, kai kalinys pats to nepageidauja.

24.10. Kaliniai turi būti reguliariai supažindinami su visuomenės reikalais, leidžiant prenumeruoti ir skaityti laikraščius, periodinius ar kitus leidinius, klausytis radijo ar televizijos transliacijų, išskyrus tuos atvejus, kai yra teismo nustatytas apribojimas tam tikram periodui individualiais atvejais.

24.11. Kalėjimo valdžia turi užtikrinti kalinių dalyvavimą rinkimuose, referendumuose ir kituose viešojo gyvenimo srityse, jei jų teisės nėra ribojamos valstybės įstatymuose.

24.12. Kaliniams turėtų būti leidžiama bendrauti su žiniasklaida, išskyrus, kai yra įtikinamų priežasčių tai uždrausti dėl saugumo ir apsaugos palaikymo ar dėl visuomeninių interesų bei norint apsaugoti aukų, kitų kalinių ir personalo dorumą.

Kalėjimų režimas

25.1. Režimas visiems kaliniams turi užtikrinti tinkamą užimtumo programą.

25.2. Režimas visiems kaliniams turi leisti kaip įmanoma daugiau dienos valandų praleisti už savo kameros sienų tam, kad tai atitiktų žmoniškąjį ir socialinį bendravimo lygį.

25.3. Režimas turėtų užtikrinti kalinių gerovės poreikius.

25.4. Ypatingas dėmesys turi būti skirtas kalinių, kurie patyrė fizinį, psichinį ar seksualinį smurtą, poreikiams.

Darbas

26.1. Darbą kalėjime reikėtų vertinti kaip pozityvų kalinimo režimo elementą ir niekada nenaudoti kaip nubaudimą.

26.2. Kalėjimų valdžia turėtų stengtis suteikti kaliniams pakankamai naudingo darbo.

26.3. Suteiktas darbas kiek įmanoma turėtų būti toks, kad palaikytų arba padidintų kalinių galimybes sąžiningai užsidirbti pinigų gyvenimui išėjus į laisvę.

26.4. Vadovaujantis Taisyklių 13 paragrafu, neturi būti diskriminacijos lyčių pagrindu dėl suteikiamo darbo pobūdžio.

26.5. Kaliniams, galintiems tuo pasinaudoti, ypač jauniems, turi būti suteikiamas naudingų amatų profesinis mokymas.

26.6. Atsižvelgiant į turimų darbų pasiūlą, tinkamą profesinę atranką bei įstaigos tvarkos ir drausmės reikalavimus, kaliniai turi turėti galimybę pasirinkti tokį darbą, kokį jie nori dirbti.

26.7. Kad kaliniai galėtų pasiruošti darbo sąlygoms laisvėje, darbo organizavimas ir metodai kalėjime turi būti kiek galima panašesni į taikomus už institucijos ribų.

26.8. Nors gamyboje gaunamas finansinis pelnas gali duoti nemažai naudos keliant gamybos našumą bei tobulinant jos kokybę ir mokymo svarbą, kalinių interesai negali priklausyti nuo šio tikslo.

26.9. Kalėjimo vadovybė savarankiškai ar bendradarbiaudama su privačiais rangovais turi užtikrinti, kad kaliniai dirbtų įstaigoje arba už jos ribų.

26.10. Visais atvejais turi būti teisingas atlyginimas už kalinių darbą.

26.11. Kaliniams turi būti leidžiama bent dalį uždirbtų pinigą išleisti savo nuožiūra nustatytoms prekėms įsigyti ir dalį pinigų perduoti šeimai.

26.12. Kaliniai turėtų būti skatinami taupyti savo lėšas, kurios būtų perduodamos kaliniams jų paleidimo į laisvę metu ar panaudojamos kitiems nustatytiems tikslams.

26.13. Priemonės, užtikrinančios kalinių sveikatą ir saugumą, turi juos pakankamai apsaugoti ir neturėtų būti mažesnės negu tos, kurios yra taikomos dirbantiesiems laisvėje.

26.14. Būtina imtis priemonių, kad draudžiant kalinius nuo gamybinių traumų, įskaitant profesinius susirgimus, sąlygos nebūtų blogesnės negu tos, kurios pagal įstatymą taikomos dirbantiesiems laisvėje.

26.15. Maksimali kalinių kasdienio ir savaitinio darbo trukmė turi būti nustatyta, atsižvelgiant į vietines taisykles ar papročius, kurie reguliuoja dirbančiųjų laisvėje darbą.

26.16. Kaliniams turėtų būti suteikiama bent viena poilsio diena per savaitę bei pakankamai laiko mokytis ir kitai veiklai.

26.17. Dirbantys kaliniai, kiek tai yra įmanoma, turėtų būti įtraukti į valstybinę socialinės apsaugos sistemą.

Fizinis lavinimas ir poilsis

27.1. Kiekvienam kaliniui kasdien, esant tinkamoms oro sąlygoms, turi būti sudarytos sąlygos ne mažiau nei vieną valandą per dieną mankštintis atvira ore.

27.2. Jei oro sąlygos nėra tinkamos, kaliniams turėtų būti sudarytos alternatyvios sąlygos, kurios leistų mankštintis.

27.3. Tinkamai organizuoti fiziniai pratimai ir jų vedimas bei poilsio galimybės turi būti sudedamoji kalėjimų režimo dalis.

27.4. Kalėjimų valdžia turi rūpintis šiais užsiėmimais, užtikrindama tinkamą įrangą ir inventorių.

27.5. Kalėjimų valdžia turi pasirūpinti specialiais užsiėmimais kaliniams, kuriems tokių užsiėmimų reikia.

27.6. Kaliniams turi būti numatytos poilsio galimybės, tarp jų sportas, žaidimai, pomėgiai ir kiti laisvalaikio užsiėmimai, į kurių organizavimą jie turi būti įtraukti kiek įmanoma labiau.

27.7. Fizinio lavinimo metu ir dalyvaujant poilsio veikloje kaliniams turi būti leidžiama bendrauti tarpusavyje.

Švietimas

28.1. Kiekvienas kalėjimas turi pateikti kaliniams kiek įmanoma įvairiapusiškesnes švietimo programas, atsižvelgiant į individualius poreikius ir jų siekius.

28.2. Prioritetas turi būti suteiktas tiems kaliniams, kurių silpni raštingumo ir skaičiavimo įgūdžiai, bei tiems kuriems trūksta pradinio arba profesinio išsilavinimo.

28.3. Ypatingas dėmesys turi būti skirtas jaunų kalinių bei kalinių su specialiais poreikiais švietimui.

28.4. Pagal kalėjimo režimą švietimas neturi turėti žemesnio statuso nei darbas, o besimokantys kaliniai neturi būti nepalankioje finansinėje ar kitoje situacijoje.

28.5. Kiekvienoje kalinio įstaigoje turi būti biblioteka, kuria galėtų naudotis visi kaliniai, būtų aprūpinta dideliu kiekiu laisvalaikio ir mokomosios literatūros, knygų ir kitų spaudinių.

28.6. Kur tik įmanoma, kalėjimų bibliotekos turi būti įrengiamos bendradarbiaujant su visuomeninėmis bibliotekomis.

28.7. Kiek tai įmanoma, kalinių švietimas turi būti:

a. suderintas su visos šalies švietimo ir profesinio lavinimo sistema taip, kad po išėjimo į laisvę galėtų tęsti mokymąsi ir profesinį lavinimąsi be sunkumų; ir

b. globojamas įvairių švietimo institucijų.

Minties, sąžinės ir religijos laisvė

29.1 Kalinių minties, sąžinės ir religijos laisvė turi būti gerbiama.

29.2. Kalėjimų režimas kiek įmanoma turi būti organizuotas taip, kad leistų kaliniams praktikuoti savo religiją ir tikėjimus, dalyvauti šių religijų ar tikėjimų pamaldose arba susirinkimuose, vedamuose pripažintų šių religijų atstovų, turėti privačių pasimatymų su šių religijų atstovais, taip pat turėti nuosavų knygų ir literatūros, susijusių su jų religija ar tikėjimais.

29.3. Nė vienas kalinys negali būti verčiamas praktikuoti religiją ar tikėjimą, dalyvauti religinėse pamaldose ar susirinkimuose, dalyvauti religinėse procesijose ar susitikinėti su kurios nors religijos ar tikėjimo atstovais.

Informacija

30.1 Kiekvienam atvykusiam kaliniui ir tiek dažnai, kiek reikalinga, turi būti suteikta rašytinė ir žodinė informacija jam suprantama kalba apie kalėjime esamas drausmės taisykles ir apie teises ir pareigas kalėjime.

30.2. Kaliniams turi būti leista turėti gautos informacijos rašytinę versiją.

30.3. Kaliniai turi būti informuojami apie visus teismo procesus, į kuriuos jie įtraukti, ir jei jie yra nuteisti, apie bausmės laiką ir paleidimo prieš terminą galimybes.

Kalinių nuosavybė

31.1. Visi kaliniams priklausantys daiktai, kurių pagal kalėjimo taisykles neleidžiama laikyti, turi būti perduodami institucijai ir patikimai saugojami.

31.2. Kalinys, kurio nuosavybė yra perduota saugoti, turi patvirtinti tai savo parašu.

31.3. Turi būti imtasi priemonių, kad kalinių nuosavybė būtų tinkamai saugoma.

31.4. Jei būtina sunaikinti kokį nors daiktą, tai reikia surašyti protokolą ir apie tai pranešti kaliniui.

31.5. Kaliniai, atsižvelgiant į higienos, tvarkos ir saugumo reikalavimus, turi turėti galimybę nusipirkti ar kitaip įsigyti prekių, įskaitant gėrimus ir maistą, ne didesnėmis kainomis, nei kad yra laisvėje.

31.6. Jeigu kalinys su savimi įneša kokius nors medikamentus, medicinos darbuotojas turi nuspręsti, ką su jais daryti.

31.7. Jei kaliniui leidžiama turėti savo nuosavybę su savimi, kalėjimo valdžia turi imtis priemonių jai apsaugoti.

Kalinių perkėlimai

32.12. Pristatant kalinius į įstaigą ar perkeltant kitur, pavyzdžiui, į teismą ar ligoninę, jie turi būti kuo mažiau rodomi visuomenei, taip pat jų privatumas turi būti tinkamai apsaugotas.

32.2. Draudžiama kalinius pervežti transportu, kuriame nėra tinkamo vėdinimo ir apšvietimo ar kuris bet koku kitu būdu gali sukelti jiems nereikalingų fizinių sunkumų ir pažeminimų.

32.3. Kalinių pervežimas turi būti kontroliuojamas ir atliekamas valstybinio sektoriaus sąskaita.

Kalinių paleidimas

33.1. Kiekvienas kalinys turi būti nedelsiant paleidžiamas, pasibaigus įkalinimo orderio galiojimui, gavus teismo ar kitos valdančios institucijos sprendimą dėl paleidimo.

33.2. Paleidimo data ir laikas turi būti protokoluojami.

33.3. Visi kaliniai turėtų turėti pasinaudoti pagalba tų struktūrų, kurios buvo sukurtos, kad padėtų jiems po paleidimo sugrįžti į laisvą visuomenę.

33.4. Paleidžiant kalinį, visi jam priklausantys daiktai ir pinigai, kuriuos saugojo administracija, turi būti gražinti, išskyrus tuos atvejus, kai buvo leista pinigų paimti, arba sankcionuotas kokio nors daikto išsiuntimas iš kalinimo įstaigos, arba kurį nors daiktą buvo būtina sunaikinti dėl higienos reikalavimų.

33.5. Kalinys turi pasirašyti daiktų ir pinigų gražinimo kvitą.

33.6. Kai paleisti jau yra pasiruošta, medicinos darbuotojas turi apžiūrėti kalinius pagal šiu Taisyklių 42 paragrafą kiek įmanoma arčiau paleidimo laiko.

33.7. Būtina imtis priemonių, užtikrinančių, kad paleidžiami kaliniai būtų aprūpinti tinkamais dokumentais ir asmens liudijimais, padėti jiems surasti tinkamą gyvenamą plotą ir darbą.

33.8. Paleistus kalinius reikia aprūpinti būtiniausiomis pragyvenimo priemonėmis, aprenkti rūbais, atitinkančiais klimato ir sezono reikalavimus, duoti pakankamai lėšų kelionės tikslui pasiekti.

Moterys

34.1. Be specifinių šiose Taisyklėse išvardytų nuostatų dėl elgesio su kalinėmis, administracija turi ypatingai atkreipti dėmesį į fizinius, profesinius, socialinius ir psichologinius tokių kalinių poreikius, kai yra priimami sprendimai, kurie gali daryti įtaką bet kokiam jų laikymo aspektui.

34.2. Ypatingos pastangos turi būti dedamos, kad kalinėms, kurios turi Taisyklių 25.4 paragrafe išvardytus poreikius, būtų prieinamos tam skirtos specialios tarnybos.

34.3. Kalinėms turi būti leidžiama gimdyti už kalėjimo ribų, bet jei vaikas gimsta įstaigoje, administracija turi pasirūpinti visomis reikalingomis sąlygomis ir parama.

Įkalinti nepilnamečiai

35.1. Kalėjimų, kuriuose išskirtiniais atvejais laikomi vaikai iki 18 metų amžiaus, administracija, išskyrus prieinamas visiems kaliniams tarnybas, turi papildomai užtikrinti, kad nepilnamečiams būtų prieinamos socialinės, psichologinės ir švietimo tarnybos, laisvalaikio programos ir religinių organizacijų globa arba jų ekvivalentai, kurie yra prieinami bendruomenėje gyvenantiems vaikams.

35.2. Kiekvienam nepilnamečiui kaliniui, kuriam yra privalomas išsilavinimas, turi būti sudarytos sąlygos gauti tokį išsilavinimą.

35.3. Nepilnamečiams, paleistiems iš kalinimo įstaigos, turi būti suteikta papildoma parama.

35.4. Nepilnamečiai, kurie laikomi suaugusiųjų kalėjime, turi būti laikomi atskirai nuo suaugusiųjų, nebent tai prieštarautų nepilnamečių interesams.

Mažamečiai

36.1. Mažamečiai gali būti laikomi kalinimo įstaigose kartu su vienu iš tėvų, jei tai atitinka geriausius vaikų interesus. Jie neturi būti traktuojami kaip kaliniai.

36.2. Tais atvejais, kai mažamečius leidžiama palikti kalinimo įstaigoje su vienu iš tėvų, administracija turi įrengti vaikų lopšėlį ir priimti kvalifikuotą personalą, kur mažamečiai turi būti laikomi tuo metu, kai motina/tėvas ką nors veikia ir mažametis negali būti šalia.

36.3. Turi būti sudarytos specialios sąlygos, užtikrinančios mažamečių gerbūvį.

Užsieniečiai

37.1. Kaliniai, kurie yra užsienio piliečiai, turi būti nedelsiant informuojami apie jų teisę reikalauti leidimo susisiekti su diplomatinium ar konsuliniu atstovu tos šalies, iš kurios jie yra.

37.2. Kaliniams, piliečiams tų valstybių, kurios šalyje neturi diplomatinių ar konsulinių atstovybių, pabėgėliams ir asmenims be pilietybės turi būti sudarytos panašios galimybės susisiekti su diplomatiniais atstovais tų valstybių, kurios atstovauja jų interesams arba nacionalinėms ar tarptautinėms institucijoms, kurių uždavinys yra rūpintis tokių asmenų interesais.

37.3. Vadovaudamasi kalėjime esančių užsienio piliečių, kurie gali turėti ypatingų poreikių, interesais, kalėjimo administracija turi glaudžiai bendradarbiauti su diplomatiniais ar konsuliniais atstovais tų valstybių, kurios atstovauja tokių asmenų interesams.

37.4. Ypatingą dėmesį reikia atkreipti į tai, kad kaliniams, kurie yra užsienio piliečiai, būtų suteikiama teisinė pagalba.

37.5. Kaliniams užsieniečiams turi būti pranešama apie galimybę perkelti juos atlikti laisvės atėmimo bausmę į kitą šalį.

Etninės ir kalbinės mažumos

38.1. Reikėtų imtis specialių priemonių, siekiant patenkinti kalinių, priklausančių etninėms ar kalbinėms mažumoms, poreikius.

38.2. Kalinimo įstaigose, jei tai įgyvendinama, turi būti leidžiama tęsti skirtingų grupių kultūrinius renginius.

38.3. Kalinių kalbiniai poreikiai turi būti patenkinami pasitelkiant kompetentingus vertėjus bei aprūpinant rašytine medžiaga tokiomis kalbomis, kokios yra vartojamos konkrečiame kalėjime.

III dalis

Sveikata

Sveikatos apsauga

39. Kalėjimų valdžia turi rūpintis visų kalinių sveikata.

Sveikatos apsaugos organizavimas kalėjime

40.1. Medicinos paslaugos turėtų būti organizuotos taip, kad būtų glaudžiai susijusios su bendra vietine ir nacionaline sveikatos apsaugos sistema.

40.2. Sveikatos politika kalinimo įstaigose turi būti integruota į šalies sveikatos politiką ir atitikti ją.

40.3. Visi kaliniai turi turėti galimybę naudotis medicinos paslaugomis, kurios teikiamos šalyje, ir negali būti diskriminacijos teisinės padėties pagrindu.

40.4. Sveikatos priežiūros tarnybos kalinimo įstaigoje turi stengtis nustatyti ir gydyti visus fizinius ar psichinius susirgimus bei sutrikimus, nuo kurių kaliniai gali kentėti.

40.5. Visos reikalingos medicinos, chirurgijos ir psichiatrijos paslaugos, įskaitant ir tas paslaugas, kurios yra prieinamos visuomenėje, turi būti suteiktos kaliniui.

Medicinos ir sveikatos apsaugos personalas

41.1. Kiekvienoje įstaigoje turi būti bent vienas kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas.

41.2. Būtina sudaryti sąlygas, užtikrinančias, kad neatidėliotinais atvejais kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas bet kuriuo metu galėtų nedelsdamas suteikti pirmąją medicinos pagalbą.

41.3. Įstaigose, neturinčiose visu etatu dirbančio praktikuojančio gydytojo, turi reguliariai lankytis ne visu etatu dirbantis gydytojas.

41.4. Kiekvieno kalėjimo personalas turi būti tinkamai parengtas sveikatos apsaugos atžvilgiu.

41.5. Kiekvienam kaliniui turi būti prieinamos kvalifikuoto dantisto ir okulisto paslaugos.

Gydytojo pareigos

42.1. Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo kiek galima greičiau po priėmimo turi apžiūrėti ir apklausti kiekvieną kalinį, nebent yra akivaizdu, kad to daryti nereikia.

42.2. Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi iširti kalinius, jei to reikia, paleidimo metu, ir visada, kai tai prireikia daryti.

42.3. Tiriant kalinius, praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi ypatingai atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

a. įprastų medicininio konfidencialumo taisyklių laikymąsi;

b. nustatyti fizinius ir protinius susirgimus bei imtis atitinkamų gydymo priemonių ir tęsti jau pradėtą gydymą;

c. užfiksuoti ir pranešti tiesioginei valdžiai apie bet kokį požymį ar simptomą dėl smurto prieš kalinius;

d. imtis veiksmų pastebėjus požymius, kurie atsirado dėl narkotikų, medikamentų ir alkoholio vartojimo, ir juos panaikinti;

e. nustatyti bet kurį psichologinį ar kitą stresą, kilusį dėl laisvės atėmimo;

f. atskirti kalinius, įtariamus sergant infekcinėmis ar užkrečiamomis ligomis, o ligos metu suteikti jiems tinkamą gydymą;

g. užtikrinti, kad ŽIV infekuoti kaliniai nebūtų izoliuojami nuo kitų kalinių vien dėl šios priežasties;

h. nustatyti fizinius ar psichinius defektus, kurie po paleidimo gali trukdyti adaptuotis visuomenėje;

i. įvertinti kiekvieno kalinio fizinį pajėgumą dirbti ir mankštintis;

j. kartu su visuomeninėmis institucijomis pasirengti bet kokiam reikalingam mediciniam ar psichiatriniam gydymui pratęsti po paleidimo, jei kalinys su tuo sutinka;

43.1. Medicinos darbuotojas turi rūpintis kalinių fizine ir psichine sveikata, atsižvelgdamas į aplinkybes ir vadovaudamasis ligonių lankymo periodiškumo standartais, jis turi lankyti visus sergančius kalinius, tuos, kurie praneša apie ligą ar sužeidimą, bei kiekvieną ligonį, kuriam skiriamas specialus dėmesys.

43.2. Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo ypatingą dėmesį turi skirti kaliniams, laikomiems vienutėse, turi aplankyti tokius kalinius kasdien, kalėjimo personalui pareikalavus, turi suteikti pirmąją medicinos pagalbą ir gydymą.

43.3. Medicinos darbuotojas turi pranešti vadovui, jei mano, kad tolesnis kalinimas ar kurios nors kalinimo sąlygos, įskaitant laikymą vienutėje, gali rimtai neigiamai paveikti kalinio fizinę ar psichinę sveikatą.

44. Medicinos darbuotojas ar kitas kompetentingas įgaliotas asmuo turi reguliariai tikrinti, rinkti informaciją kitomis priemonėmis ir patarti vadovui dėl:

a. maisto ir vandens kiekio, kokybės, paruošimo ir patiekimo;

b. institucijos ir kalinių higienos bei švaros;

c. institucijos sanitarinių sąlygų, šildymo, apšvietimo ir vėdinimo;

d. kalinių drabužių ir patalynės tinkamumo bei švaros.

45.1. Vadovas turi atsižvelgti į medicinos darbuotojo ar kito kompetentingo įgalioto asmens pranešimus ir patarimus, kuriuos pastarasis pateikia, remdamasis Taisyklių 43 ir 44 paragrafais ir, jeigu sutinka su rekomendacijomis, turi imtis neatidėliotinų priemonių toms rekomendacijoms įgyvendinti.

45.2. Jei rekomendacijų laikymasis nėra vadovo kompetencija arba jei jis nesutinka su jomis, tai jis turi nedelsdamas pateikti savo pranešimą ir medicinos darbuotojo patarimus aukštesnei valdžiai.

Sveikatos apsaugos užtikrinimas

46.1. Sergantys kaliniai, kuriems reikalinga specialisto priežiūra, turi būti perkeltami į specializuotas įstaigas arba įprastas ligonines, jei gydymas kalėjime neįmanomas.

46.2. Įstaigose esančios savos ligoninės patalpos turi būti tinkamai įrengtos, taip pat turi būti tinkamai sukomplektuotas personalas tam, kad kaliniai būtų tinkamai gydomi ir prižiūrimi.

Psichinė sveikata

47.1. Kaliniai, sergantys bet kokiomis psichinėmis ligomis ar turintys psichikos sutrikimų bet nebūtinai atitinkantys Taisyklių 12 paragrafe esančius apibūdinimus, turi būti stebimi ir gydomi specialiuose kalėjimuose ar kalėjimų skyriuose, kuriems vadovauja medikai.

47.2. Kalinimo įstaigos sveikatos priežiūros tarnyba turi teikti psichiatrinį gydymą visiems kaliniams, kuriems tokio gydymo reikia ir kreipti ypatingą dėmesį savižudybių prevencijai.

Kiti klausimai

48.1. Negali būti vykdomi jokie eksperimentai su kaliniais be jų sutikimo.

48.2. Turi būti uždrausti eksperimentai, su kaliniais, galintys sukelti fizinių traumų, moralinių kančių ar padaryti kitos žalos sveikatai.

IV dalis

Tinkama tvarka

Bendri reikalavimai tinkamai tvarkai

49. Tinkama tvarka kalėjime turi būti palaikoma atsižvelgiant į saugumo, apsaugos ir drausmės reikalavimus, tuo pačiu sudarant kaliniams gyvenimo sąlygas kurios užtikrintų pagarbą žmogaus orumui, ir pasiūlant jiems plačią užimtumo programą, atitinkančią Taisyklių 25 paragrafą.

50. Atsižvelgiant į tinkamos tvarkos, apsaugos ir saugumo reikalavimus, kaliniams turi būti leidžiama dalyvauti atariant bendrų įkalinimo reikalų ir turi būti skatinama diskutuoti apie šiuos reikalus su kalėjimo administracija.

Apsauga

51.1 Apsaugos priemonės, taikomos kiekvieno kalinio saugiam kalinimui užtikrinti turi būti minimalios.

51.2. Apsauga, kuri yra užtikrinta fizinėmis kliūtimis ir kitomis techninėmis priemonėmis, turi būti papildyta dinamiška apsauga, kuri numato budintį personalą, pažįstantį prižiūrimus kalinius.

51.3. Kiek galima greičiau po priėmimo kaliniai turi būti įvertinti siekiant nustatyti:

- a. riziką, kokią jie sudarytų visuomenei pabėgimo atveju;
- b. riziką, kad jie gali bandyti pabėgti patys arba su pagalba iš išorės.

51.4. Kiekvienas kalinys turi būti laikomas tokiomis apsaugos sąlygomis, kurios atitiktų šiuos rizikos lygius.

51.5. Reikalingas apsaugos lygis turi būti reguliariai peržiūrimas, asmeniui atliekant įkalinimo bausmę.

Saugumas

52.1. Kiek galima greičiau po priėmimo kaliniai turi būti įvertinti, siekiant nustatyti, ar jie kelia grėsmę kitiems kaliniams, kalėjimų personalui arba kitiems dirbantiems ir įleidžiamiems į kalėjimą asmenims, ir ar jie nėra linkę savęs žaloti.

52.2. Tinkamos procedūros turi užtikrinti kalinių, kalėjimo personalo ir visų lankytojų saugumą, ir iki minimumo sumažinti smurto ir kitų įvykių, kurie galėtų kelti grėsmę, tikimybę.

52.3. Turi būti dedamos visos įmanomos pastangos, kad kaliniams būtų leista dalyvauti kasdienėje veikloje visiškai saugiai.

52.4. Kaliniams turi būti sudarytos sąlygos kreiptis į personalą bet kuriuo paros metu, taip pat ir naktį.

52.5. Kalinimo įstaigose turi būti laikomasi nacionalinių šalies sveikatos ir saugumo įstatymų.

Specialios sustiprintos apsaugos arba saugumo priemonės

53.1. Specialiųjų sustiprintos apsaugos ar saugumo priemonių turi būti imtasi tik esant išskirtinėms aplinkybėms.

53.2. Turi būti nustatytos aiškios procedūros, kuriomis būtų vadovaujama taikant šias priemones bet kuriam kaliniui.

53.3. Šalies įstatymai turi nustatyti tokių priemonių pobūdį, jų trukmę ir jų galimo taikymo pagrindą.

53.4. Kompetentinga vadovybė kiekvienu atveju turi patvirtinti priemonių taikymą tiksliai apibrėžtam laiko tarpui.

53.5. Bet koks sprendimas pratęsti patvirtintą laikotarpį turi būti iš naujo patvirtintas kompetentingos vadovybės.

53.6. Tokios priemonės turi būti taikomos individualiai, o ne kalinių grupėms.

53.7. Kiekvienas kalinys turi turėti teisę pateikti skundą dėl tokių priemonių taikymo per terminą, nustatytą Taisyklių 70 paragrafe.

Krata ir kontrolė

54.1. Įstaigoje turi būti patvirtinta detali tvarka, kuria privalo vadovautis personalas, atlikdamas kratą:

- a. visų patalpų, kuriose kaliniai gyvena, dirba ir susirenka;
- b. kalinių;
- c. lankytojų ir jų nuosavybės; ir
- d. personalo.

54.2. Nacionaliniai įstatymai turi nustatyti aplinkybes, kada tokios kratos yra būtinos, taip pat kratų pobūdį.

54.3. Personalas turi būti išmokytas atlikti kratas tokiu būdu, kad galėtų atskleisti ir užkardyti bet kokiems bandymus pabėgti ar nuslėpti uždraustus turėti daiktus, tuo pačiu metu turi gerbti asmenų, kuriems yra atliekama krata, orumą ir jų asmeninę nuosavybę.

54.4. Apieškomi asmenys neturi būti žeminami kratos metu atliekamais veiksmais.

54.5. Asmenų kratą gali atlikti tik tos pačios lyties darbuotojai, kaip ir apieškomas asmuo.

54.6. Kalėjimų personalas negali atlikti kalinių kūno ertmių apžiūros.

54.7. Intymią apžiūrą, susijusią su krata, gali atlikti tik praktikuojantis gydytojas.

54.8. Kaliniai turi dalyvauti atliekant jų asmeninės nuosavybės kratą, nebent dėl kratos technikos ar galimos grėsmės personalui tai yra uždrausta.

54.9. Turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp pareigos užtikrinti saugumą ir apsaugą ir lankytojų privatumo.

54.10. Profesionalių lankytojų, tokių kaip teisininkų, socialinių ir medicinos darbuotojų ir kitų, apžiūros tvarka turi būti suderinta su jų profesinėmis institucijomis, tam, kad būtų užtikrinta pusiausvyra tarp saugumo ir apsaugos ir teisės į profesinio konfidencialumo galimybę.

Nusikalstamos veikos

55. Nusikalstamos veikos, padarytos kalėjime, turi būti tiriamos kaip ir laisvėje, vadovaujantis nacionaline teise.

Drausmė ir nuobaudos

56.1. Drausminės nuobaudos turi būti skiriamos tik kraštutiniais atvejais.

56.2. Kai tik įmanoma, kalėjimo valdžia turi panaudoti atkuriamojo teisingumo modelį ir tarpininkavimo mechanizmus, sprendžiant nesutarimus su kaliniais ir tarp jų.

57.1. Drausmės pažeidimu gali būti laikomas tik toks elgesys, kuris gali kelti grėsmę tinkamai tvarkai, saugumui ar apsaugai.

57.2. Nacionaliniai įstatymai turi nustatyti:

- a. kalinių veikimus ar neveikimus, kurie laikomi drausminiais pažeidimais;
- b. drausmės pažeidimų nagrinėjimo tvarką, kurios turi būti laikomasi;
- c. nuobaudų, kurios gali būti paskirtos, rūšį ir trukmę;
- d. valdžios institucijas, turinčias teisę paskirti tokią bausmę;
- e. apeliacinio proceso prieinamumą ir jo galiojimą.

58. Visi pranešimai apie kalinio drausmės taisyklių nesilaikymą turi būti skubiai perduodami kompetentingai valdžiai, kuri turi nedelsdama tai iširti.

59. Kaliniai, kaltinami drausmės pažeidimu:

- a. turi būti skubiai ir detalai informuojami jiems suprantama kalba apie jiems pateiktą kaltinimų pobūdį;

- b. turi turėti pakankamai laiko ir tinkamas sąlygas pasiruošti gynybai;
- c. jiems turi būti leista gintis patiems ar su teisininko pagalba, jei to reikalauja teisingumas;
- d. turi būti leista reikalauti liudininkų dalyvavimo ir leista juos apklausti ar turėti tokius liudininkus, kurie liudytų jų naudai;
- e. tiems, kurie nesupranta ar nekalba proceso metu vartojama kalba, turi būti nemokamai suteiktos vertėjo paslaugos.
- 60.1. Kiekviena nuobauda, paskirta už drausmės pažeidimą, turi atitikti nacionalinę teisę.
- 60.2. Bet kokios nuobaudos griežtumas turi atitikti pažeidimo rimtumą.
- 60.3. Turi būti uždraustos kolektyvinės ir fizinės nuobaudos, nuobaudos uždarančios kameras, bei visos kitos nežmoniškos ir žeminančios žmogaus orumą nuobaudos.
- 60.4. Nuobauda neturi visiškai uždrausti kontaktus su šeima.
- 60.5. Nuobauda izoliuojant turi būti taikoma tik išskirtiniais atvejais ir apibrėžtam laikotarpiui, kuris turi būti kiek įmanoma trumpesnis.
- 60.6. Tramdymo priemonės negali būti taikomos kaip nuobauda.
- 61. Kaliniui, kuris yra pripažintas kaltu dėl drausmės pažeidimo, turi būti sudarytos sąlygos kreiptis į kompetentingas ir nepriklausomas aukštesnes institucijas.
- 62. Joks kalinys negali būti įdarbintas arba jam suteikta vadovavimo kitiems kaliniams teisė jokiose drausminėse pareigose.

Dviguba nuobauda

- 63. Kalinys niekada negali būti baudžiamas du kartus už tą pačią veiką ar prasižengimą.

Jėgos panaudojimas

- 64.1. Kalėjimo darbuotojai neturi naudoti jėgos prieš kalinius, išskyrus savigynos ar mėginimo pabėgti atvejus, arba kai aktyviai ar pasyviai fiziškai priešinamasi teisėtiems reikalavimams, ir tai visada turi būti kraštutinė priemonė.
- 64.2. Jėga turi būti naudojama ne daugiau ir ne ilgiau nei neišvengiamai reikia.
- 65. Turi būti patvirtinta detali jėgos panaudojimo tvarka, kuri numatytų:
  - a. jėgos rūšys, kurios gali būti panaudojamos;
  - b. aplinkybes, kuriomis kiekviena jėgos rūšis gali būti panaudojama;
  - c. darbuotojus, turinčius teisę panaudoti skirtingas jėgos rūšis;
  - d. įgaliojimų lygius, reikalingus prieš bet kokios jėgos panaudojimą; ir
  - e. pranešimus, kurie turi būti surašyti, jei buvo panaudota jėga.
- 66. Darbuotojai, turintys tiesioginių kontaktų su kaliniais, turi būti išmokyti specialios technikos tramdyti agresyvius kalinius minimaliai panaudojant jėgą.
- 67.1. Kitų teisėsaugos institucijų darbuotojai gali turėti kontaktų su kaliniais kalėjimų viduje tik išskirtiniais atvejais.
- 67.2. Tarp tokių teisėsaugos institucijų ir kalėjimo valdžios turi būti oficialus susitarimas, jei toks bendradarbiavimas nenumatytas įstatymuose.
- 67.3. Šis susitarimas turi numatyti:
  - a. aplinkybes, kuriomis kitų teisėsaugos institucijų atstovai gali įeiti į kalėjimą spręsti bet kurį konfliktą;
  - b. įgaliojimų lygį, kurį kitos teisėsaugos institucijos atstovai turi turėti, kol jie yra kalėjimo teritorijoje, ir apibrėžti šių atstovų santykiai su kalėjimų vadovu;
  - c. įvairias jėgos rūšis, kurias tokių institucijų atstovai gali panaudoti;
  - d. aplinkybes, kuriomis kiekviena jėgos rūšis gali būti panaudota;
  - e. įgaliojimų lygį, būtiną prieš bet kurios jėgos panaudojimą;
  - f. pranešimus, kurie turi būti surašyti, jei buvo panaudota jėga.

Tramdymo priemonės

68.1. Grandinių ir pančių naudojimas turi būti uždraustas.

68.2. Atrankiai, tramdomieji marškiniai ir kitos kūno tramdymo priemonės gali būti naudojamos tik esant šioms aplinkybėms:

a. pervežimo metu saugant nuo pabėgimo, su sąlyga, kad jos nuimamos, kai kalinys stoja prieš teismą ar valdžios instituciją, nebent valdžia nenusprendžiama kitaip; arba

b. vadovo įsakymu, jei kiti kontrolės metodai nepadeda, siekiant neleisti kaliniui sužaloti save ar kitus, arba sugadinti turtą. Tokiais atvejais vadovas turi nedelsdamas informuoti praktikuojantį gydytoją ir pranešti aukštesniajai valdžios institucijai.

68.3. Suvaržymo priemonės ne turi būti taikomos ilgiau, negu tai būtina.

68.4. Nacionaliniai įstatymai turi tiksliai nustatyti suvaržymo priemonių taikymo būdą.

Ginklai

69.1. Kalėjimo personalas, išskyrus ypatingus atvejus, niekada neturi nešiotis šaunamųjų ginklų kalėjimo teritorijoje.

69.2. Asmenims, kurie turi kontaktų su kaliniais, turi būti draudžiama kalėjimo teritorijoje atvirai nešioti kitus ginklus, tarp jų ir lazdas, išskyrus tuos atvejus, kai yra sprendžiamas tam tikras įvykis, kai jų panaudojimas reikalingas saugumui ir apsaugai.

69.3. Darbuotojams neturi būti išduodama ginklų, jei prieš tai jie nebuvo išmokyti jais naudotis.

Prašymai ir skundai

70.1. Kaliniams, kiekvienam individualiai ar grupei, turi būti sudarytos pakankamos galimybės žodžiu ar raštu pareikšti kalėjimo vadovui ar kitai kompetentingai valdžiai prašymus ar skundus.

70.2. Jei klausimas gali būti išspręstas derybomis, tai turi būti bandoma padaryti.

70.3. Jei prašymas ar skundas yra atmestas, tai kaliniui turi būti paaiškintos to priežastys ir kalinys turi turėti teisę kreiptis į nepriklausomą instituciją.

70.4. Kaliniai negali būti baudžiami už prašymus ir skundus.

70.5. Kompetentinga valdžia turi atsižvelgti į bet kokius kalinio giminaičių rašytinius skundus, jei yra pagrindas įtarti, kad kalinio teisės buvo pažeistos.

70.6. Nė vienas skundas, pateiktas teisinio atstovo arba kalinių gerove besirūpinančios organizacijos, negali būti priimtas, jeigu pats kalinys neduoda tam sutikimo.

70.7. Kaliniai turi teisę reikalauti teisinių konsultacijų bei pagalbos dėl skundų ir apeliacinių procedūrų, kai to reikia teisingumui pasiekti.

V dalis

Valdymas ir personalas

Darbas kalėjime kaip valstybės tarnyba

71. Kalėjimai turi būti pavaldūs civilinei institucijai, atskirtai nuo kariuomenės, policijos ar kriminalinių tyrimų tarnybos.

72.1. Vadovaujant kalėjimams, turi būti vadovaujama etinėmis nuostatomis, kurios įpareigoja elgtis su kaliniais humaniškai ir gerbiant prigimtine žmogaus teisę – orumą.

72.2. Darbuotojai turi aiškiai suvokti kalinimo sistemos veiklos tikslą. Administracija turi užtikrinti vadovavimą, kaip tą tikslą geriau pasiekti.

72.3. Personalas, vykdydamas pozityvios priežiūros ir pagalbos programas, turi atsižvelgti ne tik į tas savo pareigas, kurios reikalingos vien tik apsaugai užtikrinti, bet ir į poreikį palengvinti kalinių integraciją į visuomenę po jų bausmės atlikimo.

- 72.4. Darbuotojų dirbas turi atitikti jiems keliamus aukštus asmeninius ir profesinius reikalavimus.
73. Kalėjimo valdžiai taisyklių, susijusių su personalo veikla, laikymasis turi būti prioritetas.
74. Turi būti kreipiamas ypatingas dėmesys į santykių tarp kalinių ir juos tiesiogiai prižiūrinčių darbuotojų valdymą.
75. Darbuotojai visada turi elgtis ir atlikti savo pareigas taip, kad geru pavyzdžiu galėtų daryti įtaką kaliniams ir įgytų jų pagarbą.

Kalėjimų personalo atranka

76. Personalas turi būti kruopščiai atrenkamas, tinkamai mokomas darbo pradžioje ir nuolat vėliau, jų darbas turi būti apmokamas kaip profesionalių darbuotojų ir jie turi turėti statusą, kuris būtų gerbiamas visuomenėje.
77. Atrinkdama naujus darbuotojus, kalėjimo vadovybė turi ypatingą dėmesį kreipti jų sąžiningumui, žmoniškumui ir asmeniniam tinkamumui, būtinų tam sudėtingam darbui, kurį jie turės atlikti.
78. Paprastai kalinimo įstaigos darbuotojai turi būti priimami nuolatiniam darbui kaip valstybės tarnautojai, išsaugant jų darbo garantijas, be to, šias pareigas gali eiti tik pavyzdingo elgesio, sugebėjimų, geros fizinės bei dvasinės būklės ir reikiamo išsilavinimo asmenys.
- 79.1. Atlyginimai turi būti pakankami pritraukti ir išlaikyti tinkamus darbuotojus.
- 79.2. Lengvatos ir įdarbinimo sąlygos turi atitikti darbo teisėsaugos institucijoje prigimtį.
80. Jeigu būtina priimti darbuotojus ne visai darbo dienai, tai ir jiems turi būti taikomi šie kriterijai kiek įmanoma labiau.

Kalėjimo personalo mokymas

- 81.1. Prieš pradėdami darbą, darbuotojai turi išeiti mokymo kursą apie bendrąsias ir specialiąsias savo pareigas, išlaikyti teorinius bei praktinius testus.
- 81.2. Administracija turi užtikrinti, kad tarnybos metu visas personalas palaikytų bei tobulintų žinias ir profesinį meistriškumą, lankydamas specialius kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimo kursus, organizuotus reikiamais intervalais ir neatsitraukdamas nuo darbo.
- 81.3. Darbuotojai, dirbantys su specifinėmis kalinių grupėmis, tokiomis kaip užsieniečiai, moterys, nepilnamečiai ar psichiškai nesveiki kaliniai ir kiti, turi išeiti specifinį mokymo kursą jų specializuotam darbui.
- 81.4. Į viso personalo mokymo programą turi būti įtraukti tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai apie žmogaus teises, ypatingai Europos Žmogaus teisių konvencija ir Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą; taip pat Europos kalėjimų taisyklių taikymas.

Kalėjimų valdymas

82. Darbuotojai turi būti atrenkami ir paskiriami vienodu pagrindu, be rasinės, lytinės, odos spalvos, kalbos, religinės, politinių ar kitų pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausimo tautinėms mažumoms, turto, amžiaus ar kitų statusų diskriminacijos.
83. Kalėjimų administracija turi sukurti tokią organizavimo ir valdymo sistemą, kuri:
- a. užtikrintų, kad kalinimo įstaigos būtų vadovaujamos nuosekliai taikant aukštus standartus, kurie atitinka tarptautinius ir nacionalinius žmogaus teisių aktus;
  - b. palengvintų naudingą bendradarbiavimą tarp kalėjimų ir tarp skirtingų personalo kategorijų atskiruose kalėjimuose bei tarp įvairių tarnybų, tiek kalėjimo viduje tiek ir už jo ribų, ypatingai kalinių reintegravimosi į visuomenę ir jų globos klausimais.
- 84.1. Kiekvienas kalėjimas turi turėti vadovą, kuriuo charakterio savybės, administraciniai sugebėjimai, tinkamas profesinis pasirengimas bei patirtis turi būti tinkami eiti šias pareigas.

- 84.2. Vadovai turi būti skiriami dirbti pilnu etatu ir visas jų darbo laikas turi būti skirtas tarnybinėms pareigoms atlikti.
- 84.3. Kalėjimų administracija turi užtikrinti, kad kiekvienam kalėjimui visada vadovautų direktorius, direktoriaus pavaduotojas ar kitas įgaliotas asmuo.
- 84.4. Jei vadovas vadovauja daugiau nei vienam kalėjimui, tai kiekvienai tokiai įstaigai turi būti papildomai paskirtas atsakingas pareigūnas.
85. Kalėjimo personalo vyrų ir moterų skaičius turi būti subalansuotas.
86. Administracija turi užtikrinti, kad su personalu, kaip su savarankiška struktūra būtų konsultuojamasi bendrais klausimais ir ypač klausimais, susijusiais su jų darbo sąlygomis.
- 87.1. Turi būti sudarytos sąlygos, skatinančios kiek įmanoma geresnius ryšius tarp administracijos, kitų darbuotojų, įvairių institucijų ir kalinių.
- 87.2. Kalėjimo vadovas, administracija ir didžioji dalis personalo turi mokėti kalbą, kuria kalba dauguma kalinių, arba kalbą, kurią dauguma jų supranta.
88. Jei šalyje yra privatūs kalėjimai, jie turi vadovautis Europos kalėjimų taisyklėmis.

Tam tikros srities specialistai

- 89.1. Kiek tai įmanoma, personalą turi sudaryti pakankamas skaičius tam tikrų specialistų, tokių kaip psichiatrai, psichologai, socialiniai darbuotojai, mokytojai bei profesinio parengimo, fizinio lavinimo ir sporto instruktoriai.
- 89.2. Kai tik įmanoma, tinkami, dirbantys ne visą darbo dieną darbuotojai ir savanoriai turi būti skatinami prisidėti prie veiklos, susijusios su kaliniais.

Visuomenės supratimas

- 90.1. Kalėjimų administracija turi nuolat informuoti visuomenę apie visos kalinimo sistemos bei personalo atliekamo darbo tikslą tam, kad visuomenė geriau suprastų jų vaidmenį visuomenės gyvenime.
- 90.2. Kalėjimų administracija turėtų paskatinti visuomenės narius savanoriškai prisidėti prie darbo kalėjime ten, kur jie gali pagelbėti.

Tyrimai ir įvertinimai

91. Kalėjimų administracija turi patvirtinti tyrimų ir analizės programą apie kalėjimų tikslus, jų svarbą demokratinėje visuomenėje ir įgyvendinimo mastą.

VI dalis

Inspekcijos ir stebėjimas

Valstybinės inspekcijos

92. Kalėjimai turi būti reguliariai inspektuojami valstybinės institucijos tam, kad nustatytų ar jų veikla atitinka nacionalinės ir tarptautinės teisės reikalavimus ir jų nuostatas.

Nepriklausomas stebėjimas

- 93.1. Kalinimo sąlygos ir elgesys su kaliniais turi būti stebimas nepriklausomos organizacijos ar organizacijų, o jų tyrimo rezultatai skelbiami viešai.
- 93.2. Šios nepriklausomos stebėjimo organizacijos ar organizacija turi būti skatinamos bendradarbiauti su tomis tarptautinėmis organizacijomis, kurioms įstatymų suteikta teisė lankyti kalėjimus.

VII dalis

Neteisti kaliniai

Neteistų kalinių statusas

94.1. Pagal šias taisykles neteisti kaliniai yra tie kaliniai, kuriems teismo sprendimu buvo atimta laisvė ir kurie laukia teismo, nuteisimo ar nuosprendžio paskelbimo.

94.2. Valstybė gali priimti sprendimą laikyti kalinius, kurie buvo pripažinti kaltais ir nuteisti, kaip suimtuosius, jei jų apeliavimai nebuvo galutinai atmesti.

Požiūris į neteistus kalinius

95.1. Neteistų kalinių režimui neturi daryti įtakos tikimybė, kad ateityje jie gali būti nuteisti už kriminalinį nusikaltimą.

95.2. Šios dalies Taisyklės neteistiems kaliniams numato papildomas apsaugos priemones.

95.3. Kalinimo įstaigų administracija elgdamasi su suimtaisiais turi vadovautis taisyklėmis, kurios yra taikomos visiems kaliniams; be to, turi leisti neteistiems kaliniams dalyvauti įvairiose veiklose, kurias numato šios Taisyklės.

Apgyvendinimas

96. Jei tik įmanoma, neteisti kaliniai turėtų būti uždaromi į atskiras kameras, išskyrus tuos atvejus, kai jiems gali būti naudinga dalytis gyvenamąja patalpa su kitais neteistais kaliniais arba tais atvejais, kai teismas tiksliai nurodo, kaip jie turi būti apgyvendinami.

Apranga

97.1. Neteistiems kaliniams turi būti leidžiama dėvėti jų asmeninius drabužius, jei jie yra tinkami dėvėti kalėjime.

97.2. Neteisti kaliniai, neturintys asmeninių tinkamų drabužių, turi būti aprūpinami apranga, kuri turi skirtis nuo aprangos, kurią gali dėvėti nuteistieji.

Teisinė pagalba

98.1. Neteisti kaliniai turi būti išsamiai informuojami apie jų teisę į teisinę pagalbą.

98.2. Neteistiems kaliniams turi būti sudarytos visos reikalingos sąlygos, kurios padėtų jiems pasiruošti gynybai ir susitikti su juos atstovaujančiais teisininkais.

Kontaktai su išorės pasauliu

99. Jei tik nėra teismo nustatytų specialių draudimų ribotam laikui, neteistiems kaliniams turi būti leidžiama:

- a. pasimatyti ir bendrauti su šeimos nariais bei kitais asmenimis, taip pat kaip ir nuteistiesiems;
- b. neteistiems kaliniams gali būti suteikiami papildomi pasimatymai ir papildomos galimybės naudotis kitomis bendravimo formomis; ir
- c. neteisti kaliniai turi turėti galimybę naudotis knygomis, laikraščiais ir kita žiniasklaidos priemonėmis.

Darbas

100.1. Neteistiems kaliniams turi būti pasiūloma dirbti, bet nereikalaujama.

100.2. Jei neteisti kaliniai sutinka dirbti, jiems turi būti taikomos visos šių Taisyklių 26 paragrafo nuostatos, taip pat ir dėl apmokėjimo.

Nuteistųjų režimo taikymas neteistiems kaliniams

101. Jei neteistas kalinys pageidauja, kad jam būtų taikomas nuteistų kalinių režimas, tai kalėjimo valdžia turi kaip įmanoma labiau sutikti su prašymu.

VIII dalis

Nuteisti kaliniai

Režimo nuteistiems kaliniams tikslas

102.1. Papildomai prie taisyklių, kurios taikomos visiems kaliniams, nuteistų kalinių režimas turi būti sukurtas toks, kad skatintų kalinius gyventi atsakingai ir nedaryti nusikaltimų.

102.2. Įkalinimas jau pats savaime kaip laisvės atėmimas, yra bausmė, todėl režimas nuteistiems kaliniams neturi didinti kalinių kančių, būdingų įkalinimo metu.

Režimo nuteistiems kaliniams taikymas

103.1. Režimas nuteistiems kaliniams turi būti pradėtas taikyti iš karto, kai tik nuteistasis pristatomas į kalėjimą, nebent jam jau jis buvo taikytas anksčiau.

103.2. Kuo greičiau po atvykimo, turi būti parengti pranešimai apie nuteistų kalinių asmeninę situaciją, kiekvieno iš jų bausmės atlikimo planai ir paleidimo rengimo strategija.

103.3. Nuteisti kaliniai turi būti skatinami dalyvauti kuriant jų individualius bausmės atlikimo planus.

103.4. Šiuose planuose kaip įmanoma plačiau turi būti numatyta:

a. darbas;

b. švietimas;

c. kita veikla; ir

d. rengimas paleidimui.

103.5. Režimas nuteistiems kaliniams taip pat gali apimti socialinį darbą, medicinos ir psichologinę priežiūrą.

103.6. Paleidimo iš kalėjimo sistema turi būti sudedamoji nuteistų kalinių režimo dalimi.

103.7. Kaliniai, jei jie sutinka, gali dalyvauti atkuriamojo teisingumo programose ir skatinami atlyginti žalą padarytą nusikaltimo metu.

103.8. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas sudarant nuteistų kalinių iki gyvos galvos ir nuteistų kalinių ilgam terminui bausmės atlikimo planams ir režimui.

Nuteistų kalinių kalinimo organizaciniai aspektai

104.1. Kiek įmanoma labiau turi būti laikomasi Taisyklių 17 paragrafo reikalavimų: atskiroms nuteistų kalinių kategorijoms turi būti skirti atskiri kalėjimai ar kalėjimų skyriai su skirtingais režimais.

104.2. Turi būti nustatytos individualių bausmės vykdymo planų sudarymo ir peržiūrėjimo procedūros, išanalizavus atitinkamus pranešimus, po išsamių konsultacijų tarp su atsakingu personalo ir, kiek tai yra įmanoma, su kaliniais.

104.3. Šiuose pranešimuose visada turi būti pateikta ir ta informacija, kurią savo pranešimuose pateikia atsakingas už kalinių priežiūrą personalas.

Nuteistų kalinių darbas

- 105.1. Sistemine darbo programa turi padėti pasiekti režimo nuteistiems kaliniams tikslą.
- 105.2. Iš kalinių, dar nesulaukusių pensinio amžiaus, po praktikuojančio gydytojo apžiūros dėl fizinio ir psichinio tinkamumo gali būti pareikalauta dirbti.
- 105.3. Jei nuteisti kaliniai įdarbinami, tai tokios darbo sąlygos turi atitikti laisvėje esančio darbo standartus ir kontrolę.
- 105.4. Jei nuteisti kaliniai dalyvauja švietimo ar kitose programose darbo valandomis, kaip suplanuota jų bausmės atlikimo plane, tai jiems turi būti mokoma kaip už darbą.
- 105.5. Nuteisti kaliniai dalį savo atlyginimo arba santaupų gali panaudoti žalai atlyginti, jei yra įpareigoti teismo arba jei su tuo susijęs kalinys pats sutinka.

Nuteistų kalinių švietimas

- 106.1. Sistemine švietimo programa, kurioje numatytas įgūdžių tobulinimas, skirta pakelti bendrą kalinių išsilavinimo lygį bei didinti jų galimybes gyventi atsakingai ir nedarant nusikaltimų, turi būti režimo nuteistiems kaliniams pagrindas.
- 106.2. Visi nuteisti kaliniai turi būti skatinami dalyvauti švietimo ir mokymo programose.
- 106.3. Nuteistų kalinių švietimo programos turi būti suderintos su jų kalinimo trukme.

Nuteistų kalinių paleidimas

- 107.1. Nuteistiems kaliniams tinkamu laiku iki paleidimo turi būti padedama specialiomis procedūromis ir programomis pereiti nuo gyvenimo kalėjime į sąžiningą gyvenimą bendruomenėje.
- 107.2. Turi būti imtasi žingsnių palaiapsniui grįžti į laisvę, ypač tais atvejais, kai kalinys nuteisiamas ilgesniam laikui.
- 107.3. Šis tikslas gali būti pasiektas vykdant paleidimo programą kalėjime arba esant lygtiniam paleidimui, esant efektyviai priežiūrai ir socialinei pagalbai.
- 107.4. Kalėjimų administracija turi glaudžiai bendradarbiauti su tarnybomis ir agentūromis, kurios prižiūri ir padeda paleistiems kaliniams sugrįžti į bendruomenę, ypač atkreipiant dėmesį į šeimos gyvenimą ir įdarbinimą.
- 107.5. Šių socialinių tarnybų ir agentūrų atstovams turi būti sudarytos visos reikalingos sąlygos dirbti su kaliniais tam, kad būtų parengtos jų paleidimo ir priežiūros programos.

IX dalis

Taisyklių atnaujinimas

108. Europos kalėjimų taisyklės turi būti reguliariai atnaujinamos.